

PÄIHTEIDENKÄYTTÄJIIN LIITTYVÄ STIGMA MUUTTUU HITAASTI

Enemmistö väestöstä ei haluaisi naapurikseen päihteenkäyttäjää. Etenkin huumeidenkäyttöön liittyvä stigma on voimakas eikä näytä vähentyneen vuosien aikana. Vajaa kolmannes väestöstä lisäisi resursseja päihdeongelmien hoitoon.

Teksti Sari Jurvansuu & Päivi Rissanen

Päihteenkäyttöön liittyvä voimakas stigma eli häpeäleima, joka vaikeuttaa päihderiippuvuudesta kärsivien elämää monin tavoin. Sen takia heitä saatetaan syrjiä työ- ja opiskeluyhteisöissä ja asumisessa. Stigman välttämiseksi päihteenkäyttö salataan eristäytymällä ihmissuhteista, mikä pahentaa stigman vaikutuksia ja syrjintää.

Stigman tiedetään hankaloittavan myös palvelujen saantia. Moni on kokenut tulleen pois kääntytetyksi tai huonosti kohdelluksi apua hakiessaan. Hoitoon hakeutuminen ja sitoutuminen on vaikeaa, kun jo palvelujen käyttöön liittyy leimaantumisen riski. Stigma rapauttaa myös kuntoutujien luottamusta hoidon tehoon omalla kohdalla.

Mitä vahvempi stigma ihmisryhmään liitetään, sitä vähemmän heidän kanssaan halutaan olla yhteydessä. Stigmaa onkin tutkittu esimerkiksi sosiaalisen etäisyyden kautta, eli ihmisten halukkuutena olla kanssakäymisessä naapurina erilaisten ihmisryhmien edustajien kanssa.

Suomessa tähän liittyviä asenteita on kartoitettu Mielenterveyden keskusliiton toteuttamassa mielenterveysbarometritutkimuksessa. Sen keskiössä ovat mielenterveyskuntoutujiin kohdistuvat asenteet, mutta osaan kysymyksistä on sisällytetty myös alkoholismi ja huumeidenkäyttö.

Tarkastelemme barometrin naapurisuusasenteisiin ja palvelujen resurssointiin liittyviä kysymyksiä päihteenkäytön näkökulmasta ja vertaamme

vastauksia mielenterveyskuntoutujiin kohdistuviin näkemyksiin.

Barometritutkimus on toteutettu vuodesta 2005 lähtien vuoden tai kahden vuoden välein, viimeksi marras-joulukuussa 2020. Vastaajat edustavat maamme 15–79-vuotiaista väestöstä. Uusin aineisto koostuu 2 231 henkilön vastauksesta. Tulosten tilastollinen virhemarginaali on koko aineiston tasolla noin ± 2,1 prosenttiyksikköä.

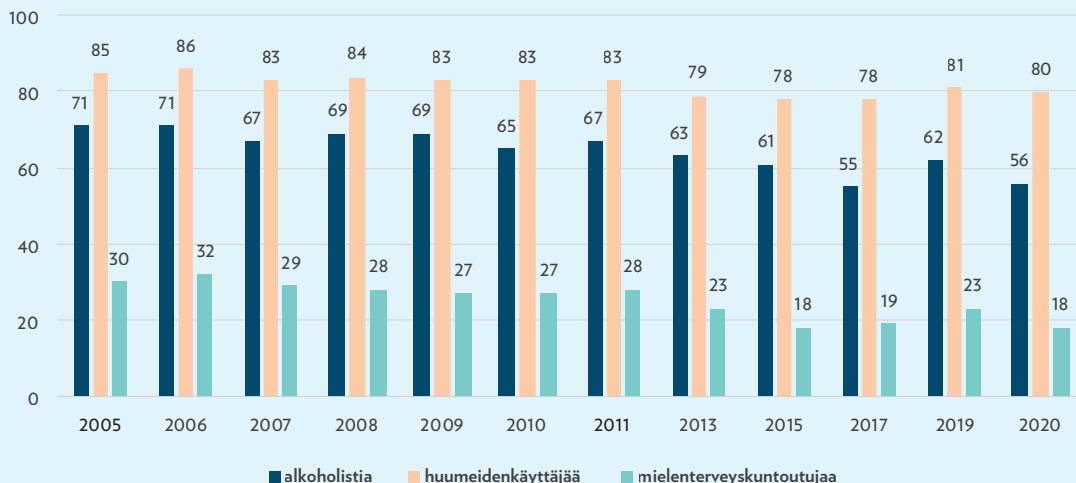
HUUMEIDENKÄYTTÄJIIN KOHDISTUVISSA ASEENTEISSA EI MUUTOSTA

Naapuruuskyseksessä selvästi eniten sosiaalista etäisyyttä haluttiin ottaa huumeidenkäyttäjiiin. Tuoreimmassa aineistossa valtaosa väestöstä (80 %) ilmoitti, ettei haluaisi huumeidenkäyttäjää naapurikseen. Alkoholistien kohdalla osuus oli hieman yli puolet vastaajista.

Alkoholistien osalta asenteet ovat viimeisen 15 vuoden aikana lieventyneet hieman. Vuoden 2005 barometrissa osuus oli 71 % väestöstä, tuoreimmassa kartoituksessa 56 %. Huumeidenkäyttäjien kohdalla ei ole havaittavissa yhtä selvästi laskevaa trendiä. Vuosien kuluessa noin 80 % väestöstä on ilmaissut, ettei haluaisi huumeidenkäyttäjää naapurikseen.

Päihderiippuvuuksiin on selvästi liittynyt enemmän halua ottaa sosiaalista etäisyyttä kuin psyykkisiin sairauksiin. Asenteet mielenterveyskuntoutujia kohtaan ovat olleet suotuisampia, ja niissä on ta-

Ei haluaisi naapuriksi, % vastaajista

pahtunut myönteistä kehitystä tutkimuksen seuranta-aikana. Kuitenkin noin viidennes väestöstä ei edelleenkaan haluaisi mielenterveyskuntoutujaa naapurikseen.

Mielenterveysbarometrin tulokset tukevat kuvaa siitä, että päihderiippuvuutta stigmatisoidaan voimakkaammin kuin muita mielenterveyden häiriöitä. Stigmassa on myös päihdekohtaisia eroja. Huumeidenkäyttö on stigmatisoidumpaa kuin alkoholinkäyttö. Muissa tutkimuksissa on todettu, että erityisen voimakas stigma kohdistuu suomensisäisten huumeiden käyttäjiin.

VAJAA KOLMANNES VÄESTÖSTÄ LISÄISI RESURSSIJA PÄIHDEHOITOON

Stigman on todettu myös vähentävän auttamishalua stigmatisoituja ihmisiä kohtaan. Mielenterveysbarometrissa käsityksiä palvelujen ansaitsevuudesta kartoitettiin pyytämällä vastaajia valitsemaan listalta ryhmät, joille heidän mielestään pitäisi kohdistaa nykyistä enemmän sosiaali- ja terveystalvelujen resursseja.

Väestöstä neljäsnes (25 %) olisi valmis lisäämään palveluresursseja alkoholisteille ja vajaa kolmannes (31 %) huumeidenkäyttäjille. Mielenterveyskuntoutujien kohdalla palvelujen lisäämistä kannatti hieinan yli puolet (52 %) väestöstä. Kysymyksestä ei ole saatavilla ajallista seuranta.

STIGMAN VÄHENTÄMINEN TÄRKEÄÄ HOITOPALVELUJEN KEHITTÄMISESSÄ

Mielenterveysbarometritutkimus osoittaa, että stig-

ma ei ole pysyvä, mutta päihteidenkäytön kohdalla se muuttuu hitaasti. Tietoa stigman vähentämisen keinojen vaikuttavuudesta on vähän ja se on myös ristiriitaista. Päihteidenkäyttäjien osalta on todettu, että kontaktit käyttäjäryhmiin saattavat toisaalta vähentää stigmaa, toisaalta jopa pahentaa sitä.

Vaikka näkemys päihderiippuvuudesta sairauteina on vahvistunut, moralisoivat äänensävyt eivät ole kadonneet siihen liittyvästä keskustelusta. Laittomien päihteiden käyttö on nähty pikemminkin moraalisenä kuin kansanterveydellisenä kysymyksenä, ja päihderiippuvaisia on pidetty syyllisenä omaan tilaansa ja ongelmaa itse aiheutettuna. Tämä on tarkoittanut niukkoja resursseja hoitopalveluihin.

Myös uusille haittoja vähentäville palveluille, kuten turvallisille pistohuoneille ja neulanvaihtopalveluille, on ollut vaikea löytää tarvittavia resursseja ja yhteiskunnallista hyväksyntää.

Huumeidenkäyttöön kohdistuu myös voimakasta rakenteellista stigmaa eli yhteiskunnan kriminalisointi- ja rangaistuskäytäntöjä. Tärkeäksi nousee keskustelu huumeidenkäytön dekriminialisoinnista. Onko ylipäätään mahdollista tehdä menestyksekkästä ja vaikuttavaa stigman vastaista työtä tilanteessa, jossa käyttö on vahvasti sanktioitua? ✘

Sari Jurvansuu työskentelee tutkijana A-klinikasäätiossä Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelmassa (MIPA 2.0). Päivi Rissanen toimii kehittäjäosiaalityöntekijänä Mielenterveyden keskusliitossa Recovery-toimintaorientaatio mielenterveyspalveluissa -hankkeessa (ESR).